

El mapa com a font d'informació històrica

Assignatura: Mètodes i tècniques per a la recerca històrica (Novembre 2022)

Sumari (I)

- Tipus i característiques dels documents cartogràfics.
 - Mapes: mapes en fulls / atlas
 - Imatges: fotografia aèria / ortofotomapes
 - Altres

- La documentació cartogràfica als serveis d'informació.
 - Arxius / Biblioteques / Cartoteques.
 - La Cartoteca UAB

Documents cartogràfics: Mapes

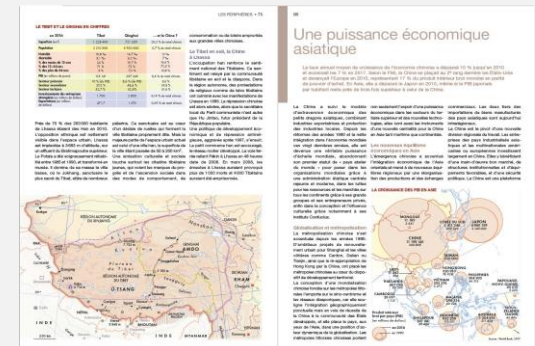
Un mapa és una **interpretació selectiva, abstracta i simbòlica** d'un territori i les seves distribucions geogràfiques.

- **Selectiva**: s'escull la informació que ha d'aparèixer al mapa, no es reproduïx la totalitat dels elements existents.
- **Abstracta**: els elements informatius es representen com abstraccions geomètriques de la realitat (punts, línies i zones).
- **Simbòlica**: s'apliquen signes i símbols que permetin diferenciar visualment els diferents objectes geogràfics.

Documents cartogràfics: Mapes

Un mapa pot trobar-se en diferents suports i/o formats. Els dos bàsics són:

- **Mapes en fulls:** fulls de dimensions variables, que contenen la totalitat del territori a representar (un únic full) o formen part d'una sèrie en la qual el territori es divideix en més d'un full. Majoritàriament aporten informació general: topografia, divisions administratives, aspectes físics, toponímia.
- **Atles:** recopilació de mapes editats en format de llibre o fascicles. En molts casos combinen text, mapes gràfics, etc. Majoritàriament aporten informació temàtica: aspectes socials, econòmics, demogràfics, històrics.

Documents cartogràfics: **Imatges**

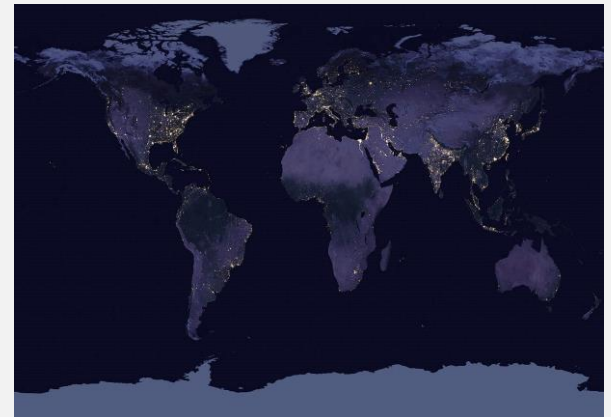
La informació de les imatges ens arriba sense cap interpretació prèvia. S'obtenen directament a partir de diferents tipus de sensors:

Fotografia aèria vertical

Ortofotomapa

Imatge satèl·lit

La **fotografia aèria vertical** prové d'una càmera instal·lada en una avioneta, la qual sobrevola el territori. Aquesta fotografia conserva la curvatura de la terra i no permet calcular distàncies, ni incloure coordenades. La correcció fotogramètrica d'aquestes "deficiències" ens dona els **ortofotomapes**. Les **imatges satèl·lit** s'obtenen per sensors situats a satèl·lits, els quals capten imatges més enllà de l'espectre visible.

Documents cartogràfics: **Altres**

Existeixen altres tipus de documents de contingut geogràfic que poden aportar informació d'interès, entre ells:

➤ **Vistes:** representacions, normalment de ciutats o pobles, des de diferents perspectives i elevat grau de detall.

➤ **Fotografia obliqua / panoràmica:** fotografies amb diversos graus d'inclinació que ofereixen una cobertura més àmplia que la fotografia aèria vertical

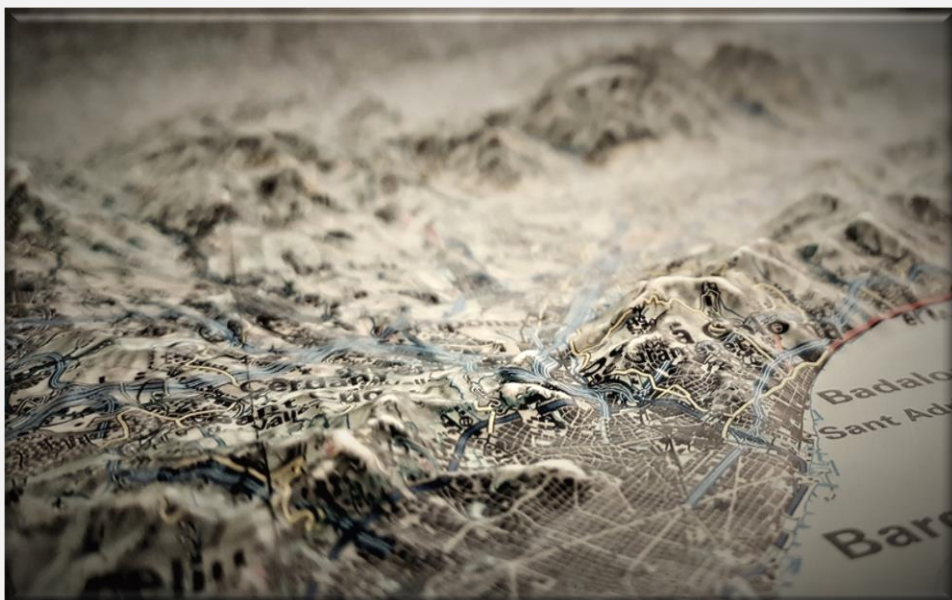
Serveis d'informació

Els diferents serveis on podem trobar documentació cartogràfica organitzen els seus fons en funció de la provenença i la temàtica d'aquesta documentació.

- **Arxius:** s'estructuren al voltant dels conjunt de documents o de series generats per un subjecte (personal o institucional) en l'exercici de la seva activitat.
- **Biblioteques:** s'estructuren al voltant de documents recopilats en funció de diverses temàtiques generals (públiques) o d'una temàtica específica (especialitzades, universitàries, etc.)
- **Cartoteques:** s'estructuren al voltant d'un tipus de documentació concret (documentació cartogràfica). Abasten tot tipus de temàtiques, sempre que es trobin expressades cartogràficament.

Serveis d'informació: Cartoteca UAB

La Cartoteca UAB és el servei encarregat de recollir, preservar i difondre la documentació cartogràfica a la Universitat.

Adreça: Edifici L
(Biblioteca d'Humanitats),
3a planta
Plaça del Coneixement,
08193 Bellaterra

Telèfon: +34 93 581 2045

Contacteu amb la Cartoteca a:

<https://www.bib.uab.cat/web/contacte/contacteca.php>

Serveis d'informació: Cartoteca UAB

La Cartoteca compta amb un fons de:

- **45.000 fulls de mapes** de tot el món, especialment topogràfics
- **1.400 atles** de tot el món, generals i de diverses temàtiques
- **15.000 fotografies aèries** verticals de Catalunya

Podeu consultar al DDD dues de les seves col·leccions històriques digitalitzades :

[Col·lecció Martí Gelabertó de mapes antics](#), formada pels 181 mapes i vistes originals dels segles XVI-XIX (majoritàriament de Catalunya i en un nombre menor d'Espanya) donats pel col·leccionista Sr. Martí Gelabertó.

[Col·lecció Mapes de la Guerra Civil Espanyola](#), formada per 83 fulls corresponents a mapes editats entre els anys 1936 i 1939 per part dels serveis cartogràfics dels diferents contendents implicats en el conflicte.

Sumari (II)

➤ Els documents cartogràfics com a font d'informació històrica:

- Informació sobre el context històric i cultural
- Informació sobre el medi físic i geogràfic

➤ Casos pràctics:

- Col·lecció Mapes de la Guerra Civil (Cartoteca UAB):
(<https://ddd.uab.cat/collection/mapesgce>)
- Lever-nivelé de la place de Barcelona (1823-1827) (Cartoteca ICGC): <http://betaserver.icgc.cat/bcn1827/>
- Barcelona darrera mirada:
<https://burzoncomenge.com/es/gallery/barcelona-darrera-mirada/>

➤ Recursos cartogràfics a la xarxa

Context històric i cultural

El mapa és la representació per excel·lència de l'espai, però existeixen altres aspectes no lligats únicament a l'espai que condicionen la seva lectura:

- Representació de les idees: diferents visions del món (religió, cultura).
- Representació del poder: estats, fronteres, minories.
- Altres interessos economics, politics, etc.

La realització tècnica del mapa, basada en càlculs científics, li dona una aparença d'objectivitat que no sempre és real.

Context històric i cultural

Ptolomeu, any 150

Context històric i cultural

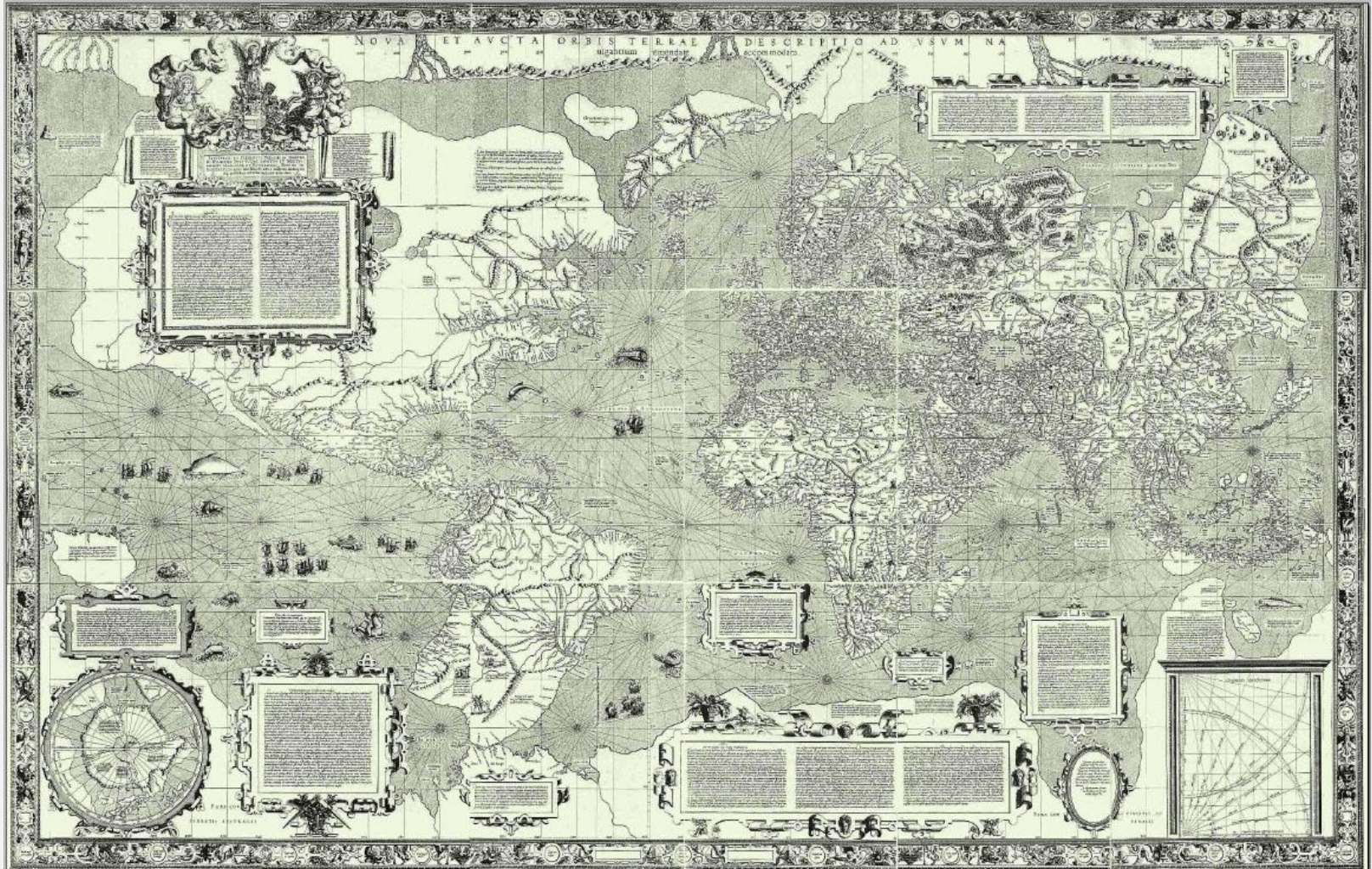

Mapamundi en T-O, Sant Isidor de Sevilla,
any 636

Mapa de Hereford, cap el 1300

Context històric i cultural

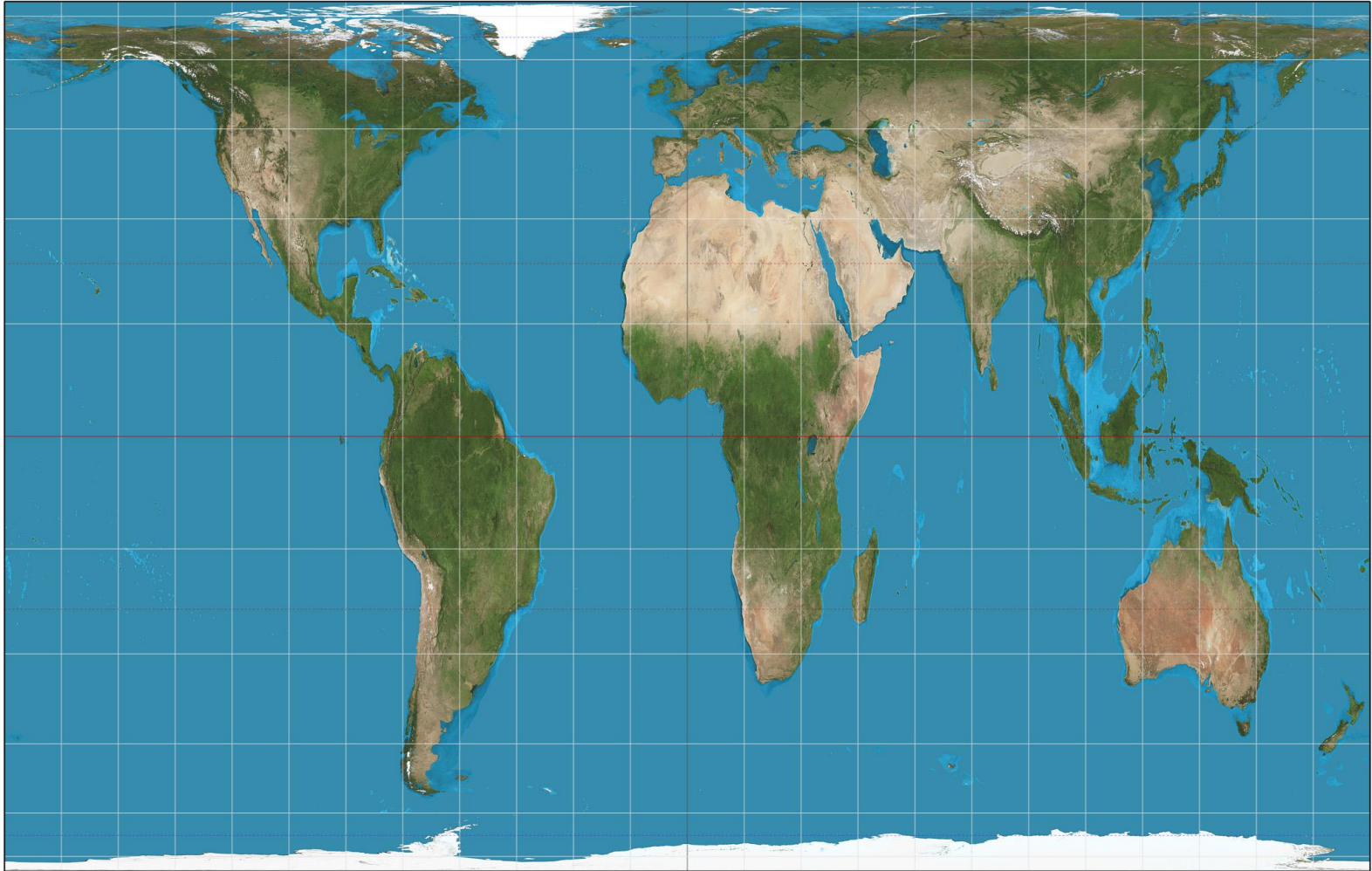
Mapamundi de Mercator, 1569

Context històric i cultural

Projecció Mercator

Context històric i cultural

Projecció Gall-Peters

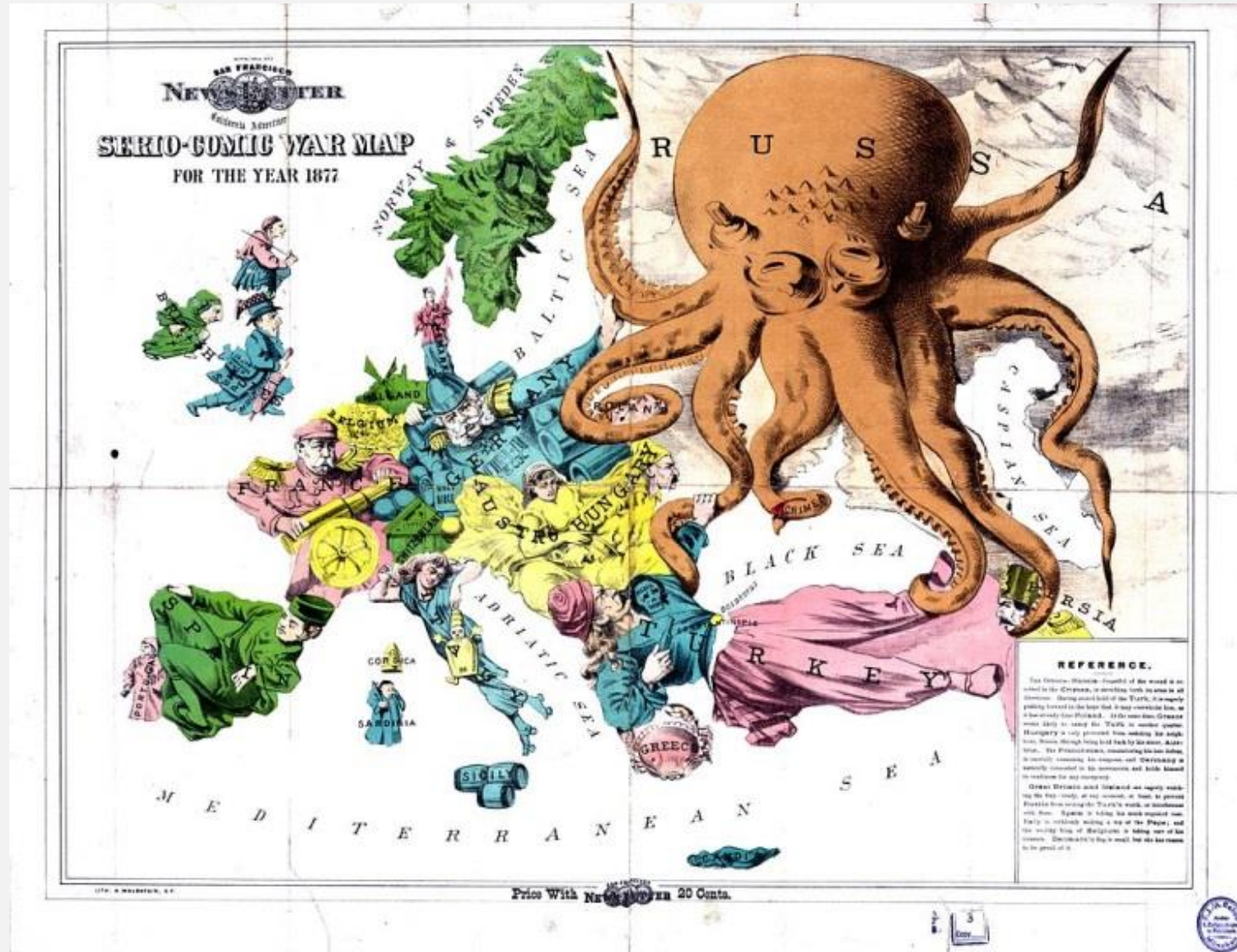
Context històric i cultural

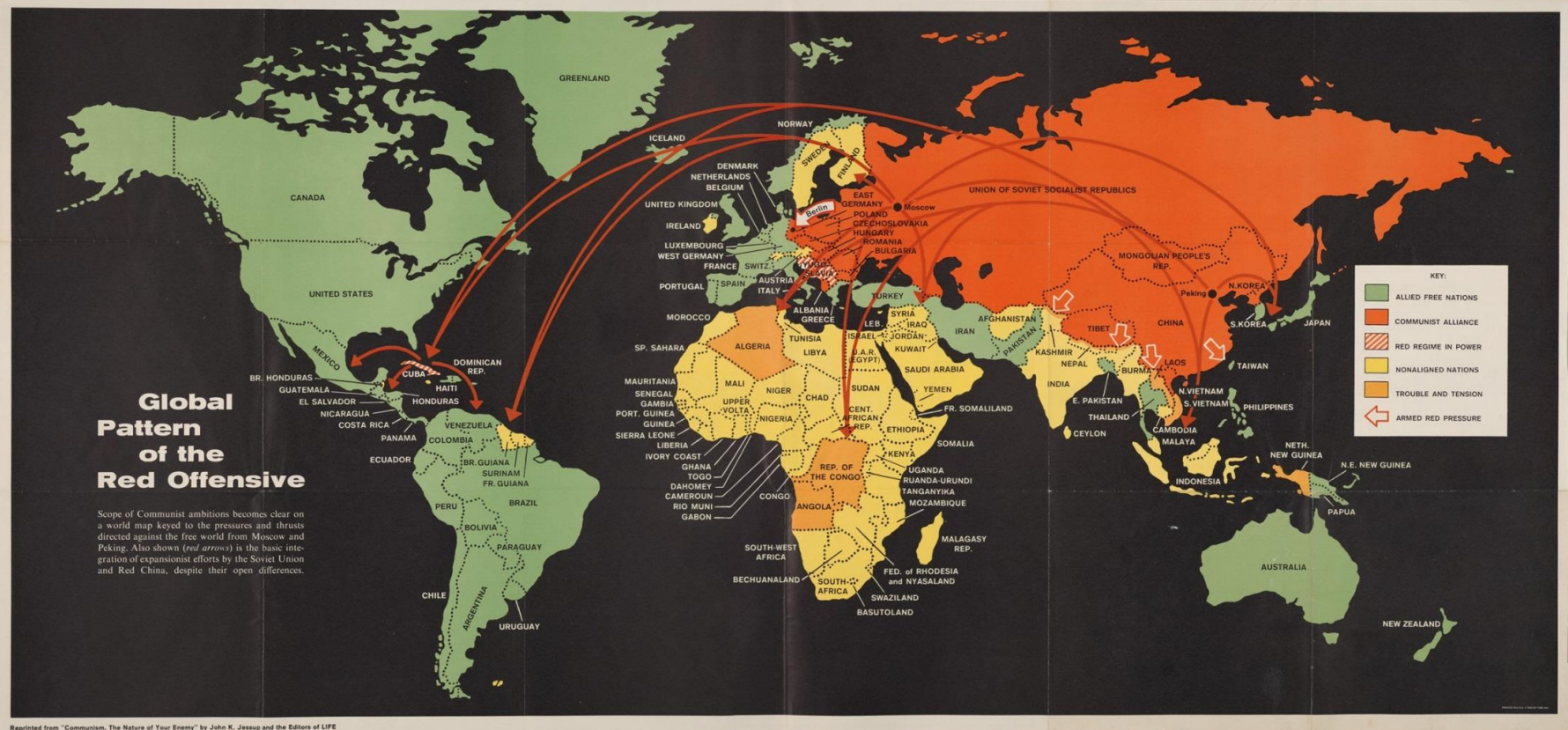
Context històric i cultural

Context històric i cultural: **propaganda**

Context històric i cultural: **propaganda**

Context històric i cultural: **propaganda**

Medi físic i geogràfic

Tarragona 1668

Tarragona 1880

Tarragona 1958

Tarragona 2020

Medi físic i geogràfic

Ortofotomapes zona desembocadura del riu Llobregat: esquerra 1994, dreta 2015

Canvis territorials en documentació del segle passat:
Vissir de l'ICGC: <http://www.icc.cat/vissir/>

Cas pràctic: Mapes de la Guerra Civil

La col·lecció de Mapes de la Guerra Civil de la Cartoteca UAB es compona de 83 mapes de diferents sèries cartogràfiques, editats principalment entre el 1936 i el 1939.

Es poden consultar al Dipòsit Digital de Documents (DDD) de la UAB:
<https://ddd.uab.cat/collection/mapesgce>

També podeu consultar una exposició virtual realitzada amb motiu de la presentació de la col·lecció:
<https://ddd.uab.cat/record/71504>

Cas pràctic: Mapes de la Guerra Civil

Aquesta col·lecció de mapes permet exemplificar algunes de les informacions que es poden extreure de la documentació cartogràfica a nivell històric. En aquest cas, analitzant la col·lecció de mapes en el seu conjunt, podem tractar els següents aspectes:

➤ **Desenvolupament tecnològic:** Espanya anys 30

- Mapa nacional 1:50 000 a mig fer (països europeus amb una sèrie “nacional” actualitzada: Gran Bretanya, Itàlia, Alemanya)
- Escàs material fotogramètric
- Sèrie completa 1:200 000 sense corbes i obsoleta: Mapa militar itinerario de España. [Full 36 Calatayud](#)

Cas pràctic: Mapes de la Guerra Civil

➤ **Qüestions territorials:** Catalunya

- Divisions administratives: vegueries
- Canvis toponímics amb el govern republicà
- Exemples: [Mapes de vegueries del 1937](#)

➤ **Història militar:** desenvolupament del conflicte bèl·lic

- Revolta a l'Àfrica: arribada dels nacionals a la Península. Mapa Michelin de carreteres: [full 49 Granada – Alicante](#)
- Ajuda estrangera al bàndol franquista. Alemanys: [full 900 La Cardenchosa](#) ; italians: [full 84 Espinosa](#) ; fotografia aèria: bombardejos alemanys. [Fotografies Amposta - Cherta](#)

Cas pràctic: Lever-nivelé Barcelona

El Lever-nivelé de la place de Barcelona és un mapa a escala 1:1 000, realitzat en 54 fulls per l'exèrcit francès entre el 1823 i el 1827, en el context de la intervenció militar francesa dels Cent Mil Fills de Sant Lluís.

En la seva versió digital, és consultable a través de l'aplicació desenvolupada per l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya: <http://betaserver.icgc.cat/bcn1827/>

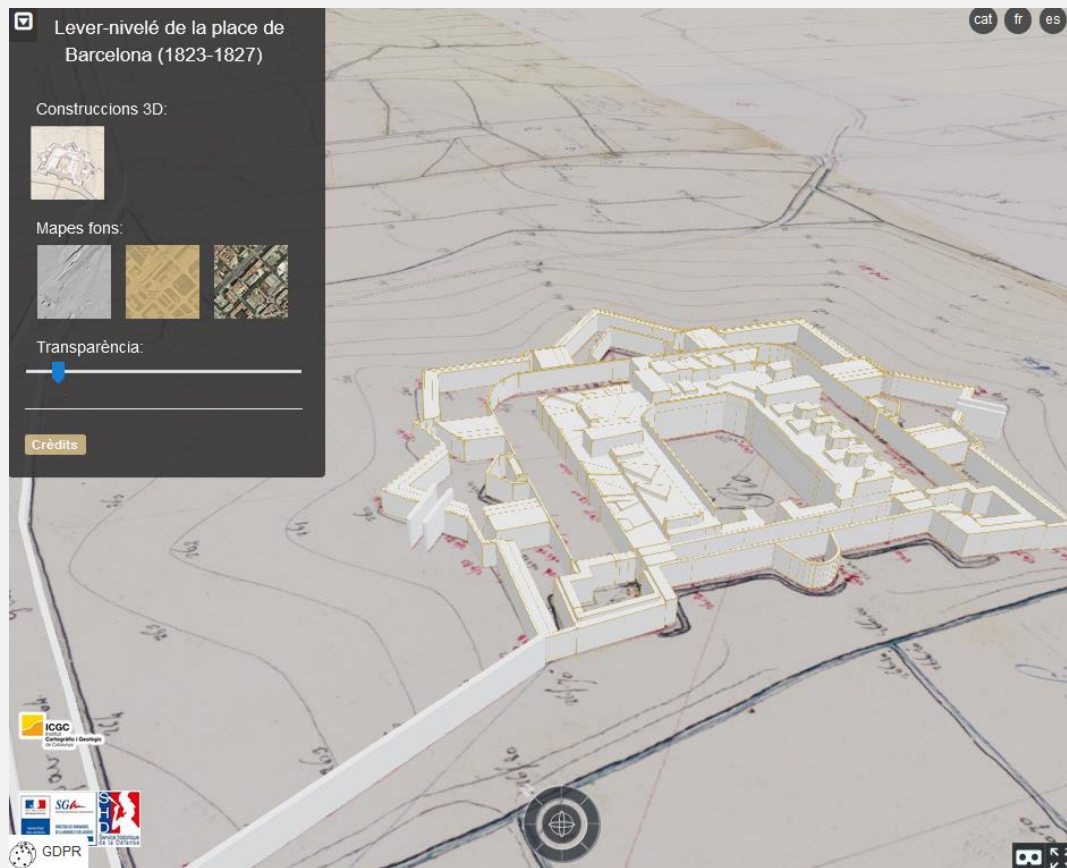
Cas pràctic: **Lever-nivelé** Barcelona

Aquest mapa permet analitzar dos aspectes diferenciats:

- **L'evolució de les tècniques cartogràfiques:** inici de la representació del relleu per mitjà de les corbes de nivell.
- **La descripció detallada de l'entorn del Pla de Barcelona** uns 40 anys abans que es comenci a realitzar el Pla Cerdà:
 - Relleu (Montjuïc un segle abans), hidrografia, obres hidràuliques, xarxes viàries.
 - Usos del sòl (tipus de conreus)
 - Edificacions: muralles i d'altres infraestructures defensives (Fort Pius, Ciutadella), construccions aïllades.
 - Toponímia i informacions textuais

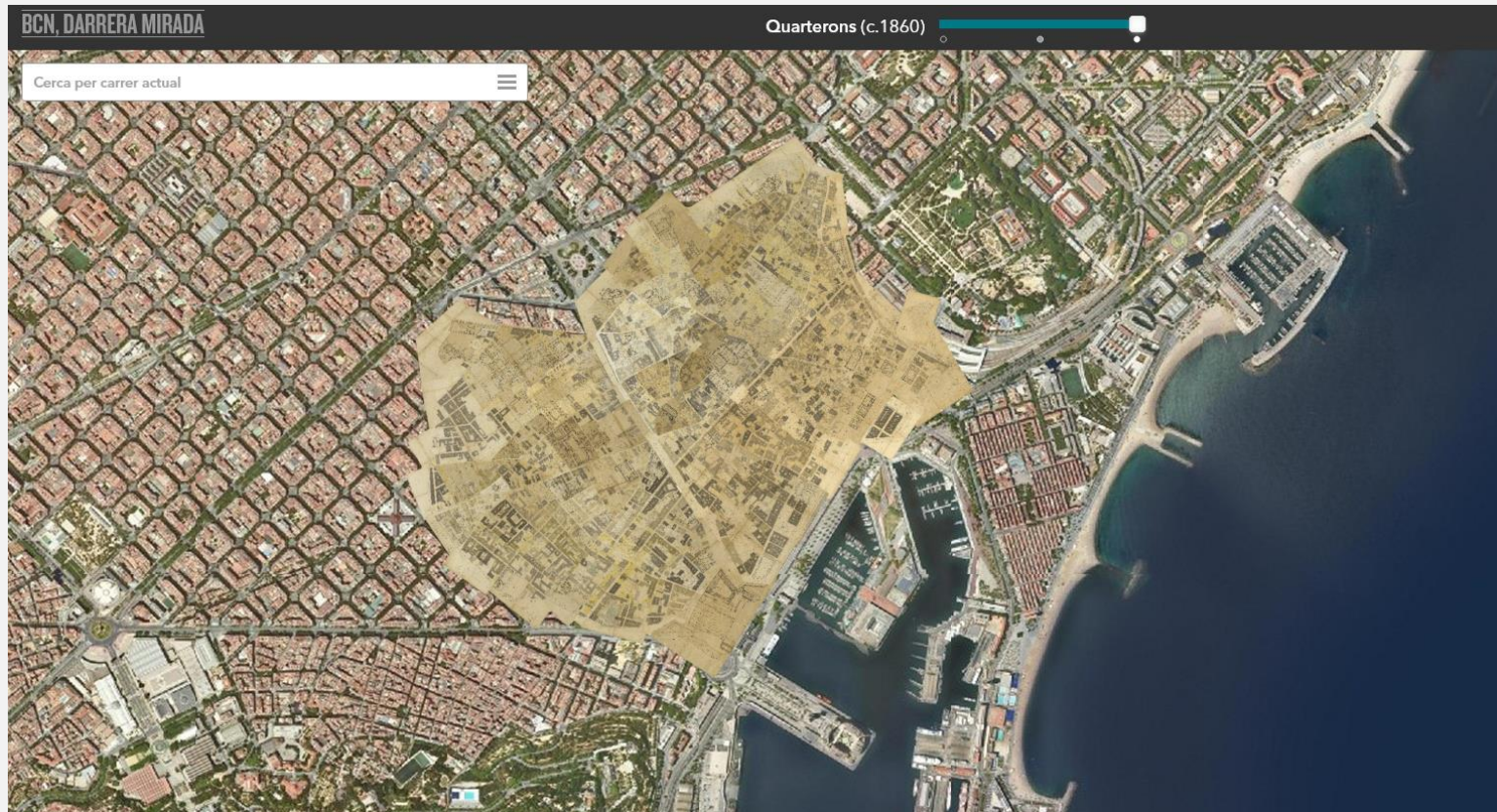
Cas pràctic: Lever-nivelé Barcelona

En el cas del Lever-nivelé, la reutilització de les informacions anteriors ha permès realitzar una nova aportació a la història de Barcelona: la reconstrucció en 3D del Fort Pius, fortificació aixecada el 1719 per Felip V i derruïda el 1868.

Cas pràctic: Barcelona darrera mirada

<https://burzoncomenge.com/es/gallery/barcelona-darrera-mirada/>

Recursos cartogràfics a la xarxa

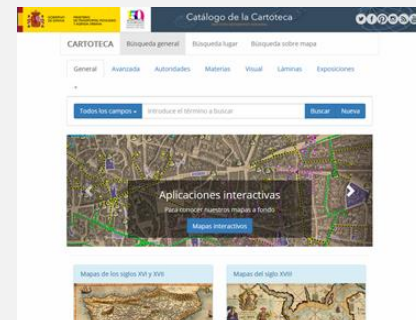
A continuació trobareu una breu selecció de recursos de cartografia antiga disponibles gratuïtament per a la seva consulta i/o descàrrega. Existeixen múltiples llocs on trobar-ne, però us oferim una sèrie de webs que us permetran iniciar la vostra recerca.

- Cartoteca Digital de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya:

<https://cartotecadigital.icgc.cat>

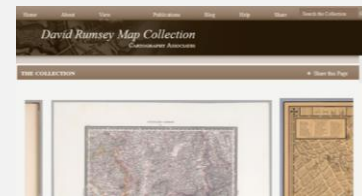
- Catálogo de la Cartoteca del Instituto Geográfico Nacional:

<https://www.ign.es/web/catalogo-cartoteca/>

Recursos cartogràfics a la xarxa

- Old Maps Online:
<https://www.oldmapsonline.org>
- David Rumsey Map Collection:
<https://www.davidrumsey.com>
- Mapire (només consulta, descàrrega de pagament):
<https://mapire.eu/en/>

Recursos cartogràfics a la xarxa

Òbviament, trobareu també material cartogràfic antic als dipòsits digitals de les grans institucions i recolectors internacionals:

- Library of Congress: <https://www.loc.gov/collections/>
- British Library: <https://www.bl.uk/catalogues-and-collections/digital-collections>
- Gallica – BnF: <https://gallica.bnf.fr/html/und/cartes/cartes>
- Europeana: <https://classic.europeana.eu/portal/es>

o als d'àmbits més propers:

- Memòria Digital de Catalunya: <https://mdc1.csuc.cat/>
- Biblioteca Nacional de Espanya: <http://www.bne.es/es/Catalogos/BibliotecaDigitalHispanica/Inicio/index.html>

Crèdits de les imatges

- Diapositiva 12: mapa de Ptolomeu extret del blog EsasCosas. “El mapa de Ptolomeo”. <http://www.esascosas.com/el-mapa-de-ptolomeo/> [Consultat el 14-10-2016]
- Diapositiva 13: Mapamundi de Sant isidor de Sevilla extret de: Wikipedia. “Mapa de T en O”. https://es.wikipedia.org/wiki/Mapa_de_T_en_O [Consultat el 14-10-2016] i Mapamundi de Hereford (1300 aprox.) extret de : Wikipedia. “Mapamundi de Hereford”. https://es.wikipedia.org/wiki/Mapamundi_de_Hereford [Consultat el 30-10-2018]
- Diapositives 14 i 15: Mapamundi de Mercator (1569) i mapamundi projecció Mercator extrets de: Wikipedia. “Proyección de Mercator”. https://es.wikipedia.org/wiki/Proyecci%C3%B3n_de_Mercator [Consultat el 30-10-2018]
- Diapositiva 16: Mapamundi projecció Gall-Peters extret de: Wikipedia. “Proyección de Peters”. https://es.wikipedia.org/wiki/Proyecci%C3%B3n_de_Peters [Consultat el 30-10-2018]
- Diapositives 17, 18 i 19: mapes del món nord-americà, xinès i australià extrets de: Geografía infinita. “El mapa del mundo es distinto para cada país”. <https://www.geografiainfinita.com/2014/08/visiones-del-mundo-el-mapamundi-segun-cada-cultura/> [Consultat el 30-10-2018]
- Diapositiva 20: Mapa satíric de Europa (1877). Frederick Rose. Extret de “Rusia, la (más) mala de la película en los mapas satíricos”. Blog Geografía Infinita <https://www.geografiainfinita.com/2016/07/rusia-la-mas-mala-de-la-pelicula-en-los-mapas-satiricos/> [Consultat el 17-10-2017]

Crèdits de les imatges

- Diapositiva 21: *Global pattern of the red offensive* extret de "Persuasive Cartography: The PJ Mode Collection". Cornell University Library. <https://persuasivemaps.library.cornell.edu/> [Consultat el 2-11-2018]
- Diapositiva 22: Imatges comparatives de dos mapes etnogràfics del Touring Club Italiano. Extrets de Cartografia, ideologia i poder (referència completa al registre del catàleg: https://cataleg.uab.cat/iii/encore/record/C__Rb1944907) [Consultat el 30-10-2018]
- Diapositives 23 i 24: Mapes antics de Tarragona extrets de la Cartoteca Digital ICGC. Mapa del 2020 i imatges del Llobregat, del VISSIR (<http://srv.icgc.cat/vissir/>) :
 - 1668: <https://cartotecadigital.icgc.cat/digital/collection/atles/id/623/rec/4>
 - 1880: <https://cartotecadigital.icgc.cat/digital/collection/catalunya/id/3198/rec/40>
 - 1958: <https://cartotecadigital.icgc.cat/digital/collection/catalunya/id/1613/rec/164>

La resta d'imatges inserides a la presentació pertanyen al fons de la Cartoteca UAB o incorporen les seves pròpies referències.

Gràcies!

[#bibliotequesUAB](#)

